УДК 355.40
327.88
DOI: https://doi.org/10.5937/bastina35-56656

Оригинални научни рад

*Дејан Р. ЛАБОВИЋ**
Факултет за пословне студије и право, Београд

*Синиша Р. ДОСТИЋ***
Факултет за пословне студије и право, Београд

*Дражан Р. ЕРКИЋ****
Факултет за пословне студије и право, Београд

СПЕЦИФИЧНОСТИ НЕОБАВЕШТАЈНОГ РАДА САВРЕМЕНИХ СЛУЖБИ БЕЗБЕДНОСТИ

Апстракт: Од свог постанка па до данас, службе безбедности имале су врло битну, често и пресудну улогу у свим важнијим догађајима који су се одиграли у државама од њиховог настанка. Ова улога је углавном зависила од интенција носилаца политичких система и карактера њиховог деловања. Јединствено за све службе безбедности у свету јесу предмети њиховог безбедносног интересовања, који у зависности од времена у коме се одвијају представљају одговоре на актуелне ризике и претње усмерене против државе и друштва у сваком смислу. Циљ овог рада је да се научном дескрипцијом структурално презентују најчешће технике необавештајног рада служби безбедности, као инструмента помоћу којег организоване државе са позиције силе креирају своју спољну политику и међународни положај. У раду је комплексно дат приказ општег теоријског одређења необавештајног рада са његовом класификацијом и нормативним одређењем у појединим међународним документима. Посебан део истраживања односи се на идентификацију различитих облика необавештајног рада служби безбедности у пракси, у односу на организациони карактер и устројство саме службе безбедности, где су актуелна збивања на глобалном нивоу показала да је необавештајни рад служби безбедности, услед напретка нових информационих технологија, постао изузетно битна техника обавештајно-безбедносних система савремених држава и неизоставни безбедносни инструмент државе данас. Резултат овог истраживања су препоруке које указују на то да је неопходно интезивно јачање контраобавештајних потенцијала националних обавештајно-безбедносних система, као реакција на све идентификоване и будуће технике необавештајног рада служби безбедности. У раду је коришћен метод теоријске анализе и дедуктивни метод за спознају и објашњење субверзивних и несубверзивних активности необавештајног рада служби безбедности.

Кључне речи: необавештајни рад, служба безбедности, специфичности, субверзивна делатност, тајне акције (операције).

* Ванредни професор, ORCID 0009-0009-7425-0997, dejan.labovic@fpsp.edu.rs
** Редовни професор, ORCID 0000-0003-3516-2571, sinisa.dostic@fpsp.edu.rs
*** Доцент, ORCID 0000-0002-2865-1302, drazan.erkic@ fpsp.edu.rs

УВОД

Опстанак друштва захтева стално скенирање окружења, а такође захтева и процену активности и намера других субјеката или појединаца у заједничком окружењу, са компилацијом чињеничних података, тачне процене снага, слабости, ресурса потенцијалних или стварних противника и њихових вероватних одговора на претње и прилике (Bowen, 1983). У савременом друштву актуелних безбедносних изазова и ризика, сукоб држава постаје потенцијална свакодневница, која узрокује настанак софистициране обавештајно-надзорне активности служби безбедности, кроз спектар различитих активности за остваривање заштите националних и политичких интереса националне заједнице. Највећи део тих активности службе безбедности данас у сложеним друштвеним условима спроводе кроз свој обавештајни, контраобавештајни и необавештајни наступ, при чему се најчешће необавештајни рад служби безбедности реализује у корелацији са обавештајним радом, а кроз различити спектар координисаних активности прикривеног субверзивног наступа и отвореног несубверзивног наступа, који је у датим условима најсврсисходнији (Ronald J. Deiberta, 2022, p. 34). Са теоријског и нормативног становишта, евидентно је да компонента необавештајни рад као активност служби безбедности, дуго је сагледавана и „чувана" у тајности, где у условима убрзаног техничко-технолошког развоја друштва данас све више постаје „видљива" чак и обичном човеку који није припадник служби безбедности.

Данас, у пракси реализовање необавештајног рада кроз облик субверзивне и несубверзивне делатности најчешће је активност државних безбедносно-обавештајних структура и ређе приватних безбедносних провајдера. Када су у питању необавештајне активности државне безбедносно-обавештајне структуре, оне су најчешће субверзивног карактера[1], увек интензивне, скупе и компликоване са циљем подривања „непријатељских" државних система и уз које скоро истовремено увек иду и други подухвати као што је шпијунажа, саботажа и атентат. Као друга компонента необавештајних активности служби безбедности на спољнополитичком плану, јавља се несубверзивна активност, која се реализује у координацији са субверзивним активностима и применом метода отвореног наступа кроз различите видове медијских, пословних, стручних састанака, едукација, интервјуа, анкета и сл.

У развијеним западноевропским државама и САД најчешће необавештајне активности службе безбедности су реализовале као тајне и прикривене акције (операције) унутар различитих програма спољнополитичког наступа (почев од 1947. године)[2], а под плаштом помоћи невладином сектору, заштите остваривања

1 Прво појављивање термина субверзија везује се за преамбулу споразума Свете алијансе из 1815. године склопљеног између Аустрије, Велике Британије, Пруске и Русије, којом је као сваки покушај поновног довођења на власт Наполеона Бонапарте означен као *„subverti"*, односно као акција усмерена на преокрет (Мијалковски, 2009). За дефинисање субверзивне активности потребно је знати да иста своје одређење налази у термину *„субверзиван"* који потиче од латинске речи *„subversivus"* што значи разоран, рушилачки, превратни, превратнички (Вујаклија, 1980).

2 У САД су доношењем директиве NSC 4 (A), National Security Council – NSC, 1947. године, одмах после II Светског рата, одређене обавезе служби безбедности – ЦИА (Central Intelligence Agency – CIA) поводом планирања и спровођења „тајних акција (операција)" – NSC 4 и „тајних психолошких операција" – NSC 4-A.

људских права и слобода, подршке различитим политичким покретима, заштите угрожених етничких и друштвених група и друго. Произилази да необавештајне активности служби безбедности производе резултате подривања интегритета државних система и цивилног друштва, искоришћавањем рањивости државног система, експлоатацијом и манипулисањем обавештајно-надзорних капацитета, при чему је тајност кључна за успех субверзије, која ако се реализује како треба, функционише, траје и непосредна је претња демократији. За државу која предузима необавештајне активности, оне су делимично оправдане сходно њеним спољно-политичким стратешким интересима, док у држави где се реализују те активности, оне представљају најчешће забрањену и најчешће врло строго кажњиву делатност (представљају низ тешких кривичних дела против безбедности и уставног уређења државе). Међутим, уколико би биле примењиване у сопственој држави, често би необавештајне активности служби безбедности биле у колизији са највишим законима и подзаконским актима исте државе.

Међутим, када су у питању приватни безбедносни провајдери као носиоци необавештајног рада, они су добрим делом несубверзивног карактера у режији комерцијално-уговорног односа и под плаштом пословних односа а у функцији и за потребе обавештајног и надзорног капацитета репресивних и ауторитарних режима, приватних корпорација и корумпираних појединаца. Наиме, пословни ресурси експлоатације дигиталне технологије и корпоративних обавештајно-надзорних капацитета[3] отварају корпоративним компанијама и корумпираним појединцима тајне операције утицаја против цивилног друштва и државних система, које је лакше предузети него икада раније како близу тако и из даљине, са узнемирујућим импликацијама по људска права, владавину права и демократију.

ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ И ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ ТЕРМИНА НЕОБАВЕШТАЈНИ РАД СЛУЖБИ БЕЗБЕДНОСТИ

Са историјског становишта први обриси необавештајног рада служби безбедности везују се за завршетак другог светског рата, када су САД први пут оформиле сложени механизам „тајних акција" (психолошких операција), као специфичан начин супротстављања СССР, под плаштом борбе за људска права (NSC 4-A, 1947). Основно обележје необавештајних активности било је да се план и конкретне акције спроводе тако да улога владе остане невидљива и да се искључи њена одговорност, као активности: урушавања традиционалних вредности државе жртве, непоштовање моралних, етичких и правних принципа на којима се темељи међународни поредак, манипулисање јавним мњењем, организовање и финансирање терористичких организација, физичко уклањање неподобних политичких противника и извођење терористичких аката када се процени погодан моменат за изазивање

3 Способност приватног сектора у САД да ствара, акумулира, размењује и користи знање и информације премашује капацитет Владе да их контролише. Тренутно комерцијалне и образовне организације у САД надмашују Владу у скоро сваком погледу, посебно у области информационих технологија. Arkin, William M. (1999): "Secretary Goes to the Yard" Washington Post Online Edition. March 1, 1999.

кризе или њихово интензивирање и поспешивање до те тачке која отвара врата за примену спољне интервенције (Fatouros, 1976). Велики број је појмовних одређења за активности које предузимају службе безбедности у САД, где се препознаје необавештајни рад, али су терминолошки употребљавани различити појмови, па тако термин „тајних акција", „тајних операција" или „тајних активности" или „интервенција прикривеним средствима" или „прикривена акција", датира још из 1947. године, када је за време председника Трумана формирана Дирекција за операције (Ричард Бизел, бивши припадник ЦИА) ради заобилажења конгреса и одобравања сваке тајне акције, као и листе тајних акција које службе безбедности треба да спроводе у складу са спољном политиком САД и војним циљевима (Monje, 2008). После Трумана, у литератури познат као један међу првим иницијаторима у САД за наставак необавештајних активности као инструмента спољне политике је и председник Ајзенхауер (Dvajt D. Ajzenhauer), који је ради одговора на ширење утицаја СССР, 1954. године формирао Комисију на челу са генералом Дулитлом (James H. Doolittle) са задатком да размотри проблеме и предложи мере за супротстављање утицаја СССР и да се одустане од коректног односа у политици (Leary, 1984). Ове моменте можемо констатовати као прекретницу у методологији вођења сукоба са противницима, где главно место у сукобу држава добијају службе безбедности, не само у прикупљању података већ и у самој реализацији акција, односно предузимању офанзивних мера.

Када је у питању терминолошко и појмовно одређење необавештајног рада, у литератури је различито дефинисан од стране већине теоретичара, где је најчешћи постулат различитости нормативна одређеност надлежности службе безбедности у системским законима националних заједница.

У теоријама о безбедности термин „необавештајни рад" изједначава се са субверзивним делатностима службе безбедности, познате као „тајне акције (операције)"; односно „активне мере", као један од најсложенијих облика реализовања спољно-политичких интереса одређене националне политике. Међутим, са нормативног становишта, необавештајни рад служби безбедности дефинисан је као „остали послови", који се предузима како на спољном тако и на унутрашњем плану активности службе безбедности. Наиме, опсег „осталих послова" служби безбедности представљао је уско дефинисане законске активности службе безбедности несубверзивног карактера, при чему најчешће се у пракси ради о огромном спектру различитих субверзивних активности на националном (ређе) и ван националном нивоу (тежишно).

За необавештајни рад службе безбедности слободно можемо рећи да представља планski организован координиран наступ различитим средствима субверзивног и несубверзивног карактера у корелацији обавештајног процеса, а у сврху подривања државног суверенитета друге националне заједнице (политичка субверзија), односно цивилног друштва (приватизована субверзија[4]),

4 Државе да би избегле јавну одговорност, користе приватне обавештајне и безбедносне провајдере за обављање тајних активности које су некада обављале искључиво националне владе. Ora John Reuter and David Chaconny, „Online Social Media and Political Consciousness in Authoritarian Regimes", British Journal of Political Science 45 (2015): 29–51

са константном узлазном тенденцијом настављања без контроле (Lennart Maschmeier, 2021, p. 63). У таквој ситуацији, три контингентна фактора се комбинују и стварају услове да необавештајни рад постане све шире практикован: 1) *неолиберална глобализација*[5] (коруптивни процеси приватизације и трансформације имовине у телекомуникацијама, радиодифузији и другим економским секторима, злоупотреба политичке моћи, корпоративно лобирање и клептократија, порески подстицаји привлачења корпорацијских инвестиција) и растући безбедносни изазови и ризици; 2) *пораст и ширење приватних корпоративних компанија која нуде приватне обавештајне податке, надзор и „црне операције" за најам*[6] (арена тајног приватног обавештајног рада за комерцијалне Владине обавештајно-безбедносне потребе, за корпоративне потребе управљања репутацијом, подршке судским споровима и решавање тешких проблема и стартап процена, као и за потребе корумпираних појединаца); и 3) *дигитално комуникационо окружење*[7] (инвазивно по дизајну, рањивости и несигурности, злоупотреба друштвених медија, компанијско софтверско прикупљање, пресретање, анализа и дистрибуција прикупљених личних података и различитих надзорних садржаја[8], хакерске кампање и платформе које промовишу сензационалан, екстреман садржај оријентисан на заверу и емоционалну манипулацију ширења лажи и изобличења, тајна финансијска уточишта, Панамски и Пандора папири, технике лажног брендирања, тзв. „дигиталне црне субверзивне операције", односно операције утицаја, тролловање или професионалне кампање дезинформисања)[9].

У САД необавештајни рад служби безбедности обухвата мере, радње и поступке реализоване у форми „тајних акција"[10], „трећа опција", „прикривене операције",

---

5 Michael Lewis, Flash Boys: A Wall Street Revolt (New York: Norton, 2014).

6 Приватни безбедносни провајдери оглашавају и оправдавају своје услуге као помоћ државним органима да истраже злочине (укључујући педофилију) и зауставе тероризам. Приватизована субверзија је отелотворење тамне стране глобализације и врхунац света који се све више организује око норми и вредности транснационалне класе олигарха, гангстера и клептократа. Ronald J. Deiberta, „Authoritarian Power and the Market for Commercial Surveillance and Private Intelligence", Democracy and Autocracy 20, no. 1, 2022.

7 Каква год да је будућност дигиталне технологије, она редефинише начин на који комуницирамо, радимо, улажемо, трошимо и како живимо своје животе, при чему раширеност овог процеса има озбиљне импликације на националну безбедност и форме наступа обавештајно-безбедносне заједнице државе. Узрочна веза између дигиталних технологија и цивилног друштва се брзо и драматично мења. Ora John Reuter and David Chaconny, "Online Social Media and Political Awareness in Authoritarian Regimes," British Journal of Political Science 45 (2015): 29–51.

8 Извештај Freedom House за 2021. види погоршање скоро сваког мерења демократских права и слобода, присутне аутоцензуре и психолошких траума су резултат транснационалне дигиталне репресије, називајући наше доба временом „демократске регресије", у; Larry Diamond, „Democratic Regression in Comparative Perspective: Scope, Methods, and Causes", Democratization 28, no. 1 (2021): 22–42.

9 Jonathan Corpus Ong and Jason Vincent A. Cabanes, "Architects of Networked Disinformation: Behind the Scenes of Troll Accounts and Fake News Production in the Philippines," Faculty of Communication Publication Series, University of Massachusetts–Amherst, https:/ 18, 2018 /scholarvorks.umass.edu/communication_faculti_pubs/74.

10 Историјски примери тајних акција укључивали су ЦИА у карактеристичним случајевима као што је био државни удар 1953. у Ирану, инвазија „свиња" из 1961. године на Кубу, тајни рат

„тајне операције", „тиха опција", „специјалне активности"[11], „неконвенционална дејства", а у виду спољнополитичких и дипломатских програма конгреса или сената САД, при чему циљ остаје исти, константан, тајно утицати на догађаје у иностранству и подржати америчку страну политике. Оне увек захтевају и непосредно одобрење председника, са подношењем писменог обавештења Конгресу, а у појединим случајевима председник САД[12] може овластити друга „одељења, агенције или ентитете Владе САД" да спроводе тајне акције, чиме таква активност добија „препознатљиве спољнополитичке циљеве". (Johnson, 2007). По Џонсону, необавештајни рад служби безбедности (тајна акција) представља врсту „треће опције", између дипломатије и отвореног ратовања, где су врло често тајне акције реализоване преко невладиних организација и приватних фондација и института, у којима најчешће запослени нису били ни свесни тога да служе субверзивним сврхама служби безбедности (Johnson, 2007). Реченица која је остала забележена од Хенри Кисинџера (Henry Alfred Kissinger), током његовог ангажовања у дипломатији, на позицији државног секретара САД (1969–1977), најбоље илуструје необавештајни рад служби безбедности САД, наводи следеће: „Потребна нам је обавештајна заједница која сигурно и у компликованим ситуацијама може одбранити америчке националне интересе за сивило подручја у којима војне операције нису прикладне и дипломатија не може потпуно деловати" (Banerjee, Tekin & Ercetin, 2014, p. 177). Други део теоретичара у САД, за необавештајни рад, више користи синтагму „посебне активности служби безбедности" које су груписане у четири широке категорије:

из Вијетнама вођен у Лаосу, подршка пољском синдикату 1970. и 1980. и муџахединима у Авганистану током 1980. (DeVine, 2019). Државни удар у Ирану, организован од стране ЦИА (познат под кодним називом операција „Ајах"), где је наведеним дејствима службе безбедности САД срушен демократски изабран ирански премијер Мохамед (Mohammed Mossadegh) 1953. године, у то се време сматрао упечатљивим успехом и послужила је као модел за накнадне тајне акције, од којих су неке биле такође врло успешне (нпр. операција „Успех" у Гватемали 1954. године), а неке од њих су биле са безначајним успехом, нпр. операција „Bay of Pigs" на Куби 1961. године (Uram, 2005).

11 У САД све до 2008. године субверзивна активност у државним документима САД егзистирала је под термином „специјалне активности", при чему су извршном наредбом број 13470 Председника САД из 2008. године, субверзивне активности дефинисане као „тајне акције", којима се остварују различити спољно политички интереси САД (Executive Order 13470, 2008). Тако је, у већини одобрених докумената за реализацију тајних акција САД, субверзивна активност дефинисана као низ поступака државе ради навођења друге владе на одређени курс у сфери војног, политичког, економског, пропагандног и научно-уметничког подручја, уз нарушавање добросуседских и међународних обавеза.

12 Тако је и након 11.09.2001. године, после реализације самоубилачких напада отетим путничким авионима у зграду Светског трговинског центра у Њујорку и зграду Пентагона у Вашингтону у САД, председник САД одобрио је да ЦИА спроведе необавештајну операцију против „Ал Каиде" како би били, откривени, ухапшени и испитивани у иностранству, зашта је ЦИА издејствовала од Министарства правде САД писано одобрење тактике циљаних испитивања, а у виду законског мишљења, о чему је и швајцарски недељник „Zontags bligs" почетком 2006. године објавио вест да су швајцарски обавештајци дошли до података о тајним затворима на КиМ, Македонији, Бугарској, Украјини, Румунији (Мијалковски и Конатар, 2010), што је у српском часопису „Време" потврђено 2014. године и додате друге локације и то: Гвантанамо–Куба, Кабул–Авганистан, Пољска, Литванија, Тајланд, БиХ – само за „процесуирање затвореника" и др. (Турудић, 2014).

пропагандна, политичка, економска и паравојна активност (Johnson, 2007). Реисман и Бекер за необавештајни рад износе да се ради о „прикривеној присили у иностранству", а суштина термина „тајни" јесте да се акција реализује на начин тако да све остане непознато непозваним лицима. Тајно деловање носи цену, заобилазећи нормалне демократске процесе, па је акција сама по себи и начин на који је реализована незаконита (Reisman & Baker, 1992).

У СССР необавештајни рад служби безбедности као термин први пут се појављује 1960-их, на таласу интензивирања идеолошке конфронтације СССР против Запада, под термином „активне мере" које представљају колективни појам за разне технике (дезинформације, посебну пропаганду, саботаже итд.) усмерене на дезинформације, обмане, саботаже, дестабилизацију и шпијунажу, чији је циљ био утицај на међународно окружење СССР, како би се створили повољни услови за успешно спровођење циљева спољне политике СССР (Darczewska & Żochowski, 2017).

У Великој Британији за необавештајни рад користио се назив „специјалне политичке акције" (*special political action – SPA*) и представља покушај једне стране да утиче на догађаје у другој држави или територији без идентификовања свог ангажмана интенцију владе да утиче на догађаје у другим државама или територијама без откривања своје умешаности (Lowenthal, 2015, p. 165). Џефри Ричелсон (Jeffri Richelsson) под субверзивним активностима подразумева тзв. „прикривене акције", односно прикривену пропаганду, економске операције, паравојне операције и политичке операције, а у виду финансијске и техничке помоћи политичким партијама, помоћ приватним организацијама, синдикалним удружењима и приватним фирмама (Конатар, 2012). Поједини страни теоретичари под тајним акцијама подразумевају и „агенте од утицаја", лица која раде у влади или медијима са посебним задацима од утицаја на државну политику (Glosary of Terms, 2020). Појмовно одређење „тајне акције" односи се на ангажовање службе безбедности ради интервенција у другим земљама са конкретним циљем, где су тајне акције смештене између дипломатских и војних средстава. Када дипломатске активности немају ефекат, тада ступају на снагу тајне акције са конкретним спољнополитичким циљем. Веза између планера тајне акције, тока и свих дешавања у вези акције мора остати тајна, а разлог је да се негирање учествовања у акцији може аргументовано тврдити (Биланџић, 2005).

Према Бајагићу, необавештајни рад представља употребу силе у оквиру спољнополитичких акција држава против других држава, организација и појединаца, ради дестабилизације или агресије на неку земљу, без обзира на то да ли непосредно учествује у извођењу тих дејстава или их само планирају и/или пружају друге врсте помоћи (Бајагић, 2015). Мијалковски наглашава, да необавештајни рад служби безбедности представља важну компоненту државне политике коју карактерише насиље и сила (Мијалковски, 2009). Аврамов сматра да необавештајни рад представља процес навођења једне владе на одређени курс путем тајних операција на војном, политичком, економском и научно-уметничком подручју (Аврамов, 1999).

У пракси, није ретка појава да се меша природа обавештајних, контраобавештајних и необавештајних активности у терминологији, где се врло често

шпијунажа и тајне, прикривене акције, операције мешају са настојањем да се објасни како имају различиту природу, али се и једна, друга и трећа активност углавном сједињују у коначном циљу. Са становишта државе, офанзивни необавештајни рад најчешће је везан за развијене и веће земље Европе, Кина и САД, док је дефанзивни необавештајни рад везане за мале и неутралне земље, као и земље у транзицији.

БЕЗБЕДНОСНИ АПЕКТИ КЛАСИФИКАЦИЈЕ ТЕХНИКА НЕОБАВЕШТАЈНОГ РАДА СЛУЖБИ БЕЗБЕДНОСТИ

За безбедносне аспекте необавештајног рада, теорија која се бави обавештајно-безбедносним радом указује на то да се они односе на прикривене активности служби безбедности ради остварења спољно-политичких циљева државе, где битно одређење представља нормативно дефинисан карактер наступа службе безбедности (офанзивни или дефанзивни), сходно концепту организације политичке власти државе.

Прву класификацију техника необавештајног рада у 1948. године у САД дао је Ричард Бизел (Richard Bissell – CIA), као спектар активности обавештајне службе у спољнополитичком сегменту и то: „политички савети, субвенције појединцу, финансијска подршка и 'техничка помоћ' политичким странкама, подршка приватним организацијама, укључујући синдикате, пословне фирме и задруге, прикривена пропаганда и обука појединаца, економске операције и обука и подршка паравојних снага у циљу свргавања или подршка режима" (Fatouros, 1976, p. 194). Друга класификација техника необавештајног рада у САД датира од времена супротстављања утицаја СССР, и у вези је са: ширењем дезинформација ради слабљења непријатеља, извођењем саботажа ради разарања економије, планирањем државних удара, убиствима водећих политичара и истакнутих јавних радника и др. (Аврамов, 1999). Карактеристично је правило оружаних снага САД из 1993. године (*FM 100-5 Operations)* у којем су први пут као операције војних снага наведене и „операције без оружане борбе" (*Operations other than War-OOTW*), које обухватају обавештајне, информационе, дипломатске, принудне, психолошке и манипулативне операције (FM 100-5 Operations, 1993). У Израелу технике необавештајног рада спровођене су од стране служби безбедности у виду тајних операција (атентати, диверзије, отмице, обмане, подмићивања и др.), на спољнополитичком плану, а које су координисано реализоване са специјалним војним и полицијским формацијама (Kahana, 2006).

Према Ловенталу (Lowenthal M. Mark) необавештајни рад је класификован према лествици (мердевинама) које у једном смеру представљају испољавање јачине насиља од најниже према највишем степену насиља ради остварења циља и то у примени сваке врсте активности следећим редоследом су наведене активности: пропаганда, па политичке активности, затим економске активности, државни удари и на крају паравојне активности. Ловентал је такође на истој лествици само у супротном смеру извршио класификацију од момента када је уверљива

(прихватљива) та активност па када је све више присутно порицање до последње активности, пропаганде (Lowenthal, 2009).

У литератури западних теоретичара необавештајни рад служби безбедности у вези је са широким појединачним или координираним формама субверзија, у виду *пропагандних* (штампања чланака и књига, ширење дезинформација, фалсификовање докумената, манипулација политичким збивањима, и деградација одређених људи путем масовних медија уз коришћење најмодернијих психолошких метода и др), *економских* (економске помоћи владама до дестабилизације привредног живота, манипулација ценама артикала који имају животну вредност, затим манипулација у сфери монетарне и кредитне политике, штампање књига и ширење дезинформација и др.), *политичких* (различитих помоћи проамеричким партијама у државама средње и Јужне Америке) *и паравојних акција* које представљају најперфиднији облик субверзије држава на спољно-политичком плану (различите облике киднаповања, помоћи герилским покретима, наоружавање и давање војне опреме герилским групама, затим убистава појединаца, истакнутих политичара и јавних радника и др).

У Руској Федерацији (РФ) технике необавештајног рада служби безбедности реализована су метода прикривеног и отвореног наступа на спољнополитичком плану, коришћењем лажних докумената, активирањем унутрашње опозиције и стварањем политичких и социјалних криза. Наиме, у РФ за необавештајне активности још 1999. године формирана је *Управа за програме подршке* на чијем челу се налазио Александар Зданович, бивши шеф ФСБ (Darczewska & Żochowski, 2017). Теоретичар Карлсен (Geir Hågen Karlsen) наводи да по извештају неколико земаља служби безбедности (Czech Republic, Denmark, Estonia, Finland, Germany, Latvia, Lithuania, Netherlands, Norway, Sweden, USA), РФ на спољнополитичком плану у необавештајним активностима користи мањине, избеглице и екстремисте уз примену сајбер операција (Karlsen, 2019).

Приликом идентификација техника необавештајног рада које користе службе безбедности Републике Србије, мора се уважити аргумент дефанзивног карактера служби безбедности Републике Србије, који опредељује исти, као скуп различитих наступа контраобавештајног карактера ради идентификације, супротстављања и сузбијања евентуалног наступа страних служби безбедности, а у циљу заштите националних и друштвених вредности Републике Србије, уз примену метода прикривеног и отвореног карактера.

Сходно наведеном већина теоретичара у Србији, технике необавештајног рада дефинише кроз различити спектар прикривених активности савремених служби безбедности као „тајне пропагандне, обавештајно-индоктриниране операције, акције саботаже, корумпирање и уцена особа у владином и невладином сектору и њихово ангажовање за саботирање, подстицање и руковођење терористичким, пучистичким, превратничким и побуњеничким делатностима, тајно стварање милитантних састава и њихово наоружавање и оспособљавање за примену оружаног насиља, планирање и извођење атентата на државне званичнике и истакнуте јавне личности, пружање финансијске и друге врсте

подршке појединим политичким странкама и изазивање и управљање кризом у држави жртви“ (Мијалковски, 2009, 134–135).

СПЕЦИФИЧНОСТИ НЕОБАВЕШТАЈНОГ РАДА У МЕЂУНАРОДНИМ ДОКУМЕНТИМА

Активности необавештајног рада служби безбедности као недозвољене присилне активности, посебно су нормативно одређена појединим међународним документима: Декларација ОУН из 1965. године о недопустивости мешања и интервенције у унутрашње послове држава; Резолуција 2625/XXV Генералне скупштине ОУН од 24.10.1970. године о начелима међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава, као и обавези државама на уздржавање од организовања, помагања, подржавања, финансирања, подстицања или толерисања оружаних субверзија или терористичких активности; Резолуција ОУН 3314 од 14.12.1974. године, у којој, између осталог, чланом 3. је наглашено да је и акт агресије упућивање од стране једне државе оружаних банди, група, нерегуларних војника или најамника, који против друге државе врше акте неоружане силе; Резолуција ОУН из 1981. године број 36/103, којом је усвојена Декларација о недопустивости интервенције и мешања у унутрашње послове државе, наводећи да ниједна држава или група држава немају право да интервенишу или мешање у било којем виду и из било којих разлога у унутрашње и спољне послове других држава (Мијалковски, 2003). Наведени међународни документи налажу чланицама УН обавезујуће сегменте придржавања истих, што у пракси велике силе вешто избегавају комбиновањем техника отвореног и прикривеног субверзивног рада, којом приликом се предузимају необавештајне активности преко појединаца, група или организација са којим службе безбедности се тешко могу довести у везу.

Као пример нових техника необавештајне активности је догађај из маја 2022. године када је Републици Србији пристигао велики број дојава (преко мејлова) из иностранства и то Пољске, Украјине, Замбије и Словеније, са претњама о постављеним бомбама у Републици Србији и то за преко хиљаду локација, а радило се о следећим објектима: школе (чак и основне), болнице, мостови, музеји, тржни центри, арене где су се одржавале манифестације међународног карактера. Када су се безбедносне структуре Републике Србије обраћале овим земљама, одговор је био да су угашене адресе са којих су упућиване претње и да нису у могућности да идентификују лица. Сви ови поступци наводе на размишљање о облику једног намерног изазивања сталног страха и несигурности код грађана ради остварења одређених циљева, тестирања реаговања државних органа и сајбер безбедности Србије, док су медији констатовали да се ради о координираним необавештајним активностима служби безбедности (услед притисака од стране Запада да Србија уведе санкције РФ)[13]. Поред Р Србије, сведоци смо сајбер напада, предузимањем информационих операција које се спроводе у континуитету већ годинама на простору Украјине од стране великих сила, а ради оправдавања поступака страна у сукобу.

13 Радио слободна Европа. 18.05.2022. : https.//www. slobodna evropa.org. html

ЗАКЉУЧАК

Необавештајни рад, као једна од компоненти рада савремених служби безбедности, представља константну координирану активност субверзивног и несубверзивног карактера, применом, различитих прикривених и отворених метода рада пре на националном, а најчешће на ваннационалном (међународном) нивоу.

Појмовно одређење и класификација необавештајних активности различите су, у теорији и пракси, у зависности од организационог карактера и деловања службе безбедности на унутрашњем или спољном плану. С тим у вези и технике необавештајног рада служби безбедности су различитог спектра, а у складу са спољно-политичким интенцијама политичких система, односно прокламованим циљевима заштите националних интереса.

У основне специфичности необавештајног рада савремених служби безбедности, убрајају се посебно планиране активности субверзивног и несубверзивног карактера у координацији претходно организованих обавештајних активности, при чему је исти најчешће системски нормативно уско дефинисан као „остали послови" службе безбедности. Ове специфичности најчешће се манифестују у константном наступу (трајању), са перманентним интензивирањем који може довести до озбиљних безбедносних изненађења, по питањима заштите националне безбедности, али и озбиљног утицаја на јавно мњење, изазивања оружаних сукоба и др.

У будућности је за очекивати да ће савремене, нарочито офанзивне службе безбедности, појачати необавештајне активности у комбинацији са обавештајним активностима као последица савремених безбедносних ризика и претњи, миграција, борбе за природним енергентима и ресурсима, уз модификацију и форму наступа нових техника необавештајних активности, услед предности које нуде нове технологије. Најзад, необавештајне активности служби безбедности могу представљати озбиљан безбедносни проблем националних заједница и довести до новог начина живљења, уколико се хитно не схвати да је неопходно као реакција на све познате и будуће технике необавештајног рада служби безбедности, јачање потенцијала националних служби безбедности, које ће се бавити контраобавештајним активностима у што квалитетнијем и интензивнијем облику.

ЛИТЕРАТУРА

Аврамов, С. (1999). *Прикривене акције у стратегији Сједињених Америчких Држава,* Војно дело број 1/1999, Београд, стр. 19–28.

Arkin, William M. (1999): „Secretary Goes to the Yard" Washington Post Online Edition. March 1, 1999. p. 46.

Бајагић, М. (2015). *Методика обавештајног рада*, друго, измењено и допуњено издање, КПА, Београд, стр. 395–465.

Banerjee, S., Tekin, A. & Ercetin, S. S. (2014). *Chaos Theory in Politics,* Springer, Understanding Complex System, London, p. 177.

Bowen, Russell J. (1983): A digital bibliography of the collection of papers by Russell J. Bowen on intelligence, security and covert activities. Washington, DC National Intelligence Book Center. in 1983, p. 45.

Bill Marczak et al., „FORCEDENTRI: NSO Group iMessage Zero-Click Exploit Caught in the Wild", Citizen.

Вујаклија, М. (1980). *Лексикон страних речи и израза*, Просвета-Београд, 1980, стр. 879.
Bilandžić, M. (2005). *Tajne operacije CIA kao komponenta vanjske politike SAD u posthladnoratovskom razdoblju*, Polemos 8 (2005.) 1–2: ISSN 1331–5595, Zagreb, p. 221–238.
Craig Timberg and Elizabeth Dvoskin, (2020) „Washington firm ran fake Facebook accounts in Venezuela, Bolivia and Mexico, report finds", Washington Post, 4 September.
Craig Timberg and Elizabeth Dvoskin, „Washington firm ran fake Facebook accounts in Venezuela, Bolivia and Mexico, report finds", Washington Post, 4 September 2020. p. 23.
Darczewska, J. & Żochowski, P. (2017). *Active measures Russia's key export,* Copyright by Ośrodek Studiów Wschodnich OSW im. Marka Karpia, Centre for Eastern Studies, p. 5–71.
DeVine, E. M. (2019). *Covert Action and Clandestine Activities of the Intelligence Community: Selected Definitions in Brief,* CRS Report, Congressional Research Service, 14. June 2019, p. 4, 5.
Executive Order 13470 of July 30, 2008: *Further Amendments to Executive Order 12333*, United States Intelligence Activities, U.S. Federal Register, Vol. 73, No. 150, August 4, 2008, p. 45325–45342.
Fatouros, A. A. (1976). *Covert Intervention and International Law*, Articles by Maurer Faculty. Paper 1890. p. 192–194.
FM 100-5 Operations, Headquarters department of the army, (1993). Headquarters 100-5 Department of the Army Washington, DC, 14 June 1993, p. 13.0–13.8.
Foreign Relations Of The United States, 1945-1950, Emergence Of The Intelligence Establishment. 292. National Security Council Directive on Office of Special Projects. Washington, June 18, 1948.
Ora John Reuter and David Chaconny, „Online Social Media and Political Consciousness in Authoritarian Regimes", British Journal of Political Science 45 (2015): 29–51
Jonathan Corpus Ong and Jason Vincent A. Cabanes, „Architects of Networked Disinformation: Behind the Scenes of Troll Accounts and Fake News Production in the Philippines", Faculty of Communication Publication Series, University of Massachusetts–Amherst, https:/ 18, 2018 /scholarvorks.umass.edu/communication_faculti_pubs/74.
Johnson, L. (ed.), (2007). *Strategic Intelligence* (Vol. 1-5). Westport, Connecticut, Praeger Security International, Westport, Connecticut, London, 2007, p. 355–361.
Kahana, E. (2006). *Historical Dictionary of Israeli Intelligence Historical Dictionaries of Intelligence and Counterintelligence*, No. 3, (In: Woronoff, J., (ed), (2006). *Historical dictionaries of intelligence and counterintelligence series*, Lanham, Maryland, Toronto, Oxford), p. 57, 58, 61, 74, 75.
Karlsen, H. G. (2019). *Divide and rule: ten lessons about Russian political influence activities in Europe*, Palgrave communications, p. 1–14.
Конатар, В. (2012). *(Не) Обавештајне операције као акти агресије,* Култура полиса, год. IX (2012), бр. 17, стр. 27–44.
Larry Diamond, „Democratic Regression in Comparative Perspective: Scope, Methods, and Causes", Democratization 28, no. 1 (2021): 22–42
Leary, M. W. (1984). *The Central Intelligence Agency: History and Documents*, The University of Alabama Press, p. 144.
Lennart Maschmeier, „Why Cyber War Is Subversive and How This Limits Its Strategic Value", War on the Rocks, November 17, 2021, https://varontherocks.com/2021/11/vhi-cyber-war-is-subversive-i -how-it-limits.
Lowenthal, M. M. (2009). Intelligence: from secrets to policy, 4th ed., Covert action, Chapter 8. Washington, USA: CQ Press is a division of SAGE.
Monje, C. S. (2008). *The Central Intelligence Agency*, A Documentary History, Greenwood Press, 88 Post Road West, Westport, p. 28.
Мијалковски, М. (2003). *Специјална дејства,* Војна академија, Министарство одбране Р Србије, Београд, стр. 80–85.
Мијалковски, М. (2009). *Обавештајне и безбедносне службе*, Факултет безбедности, Јавно предузеће Службени гласник, 2009., стр. 62, 122–137.
Мијалковски, М. и Конатар, В. (2010). *Необавештајна роварења обавештајаца у лавиринтима специјалних операција*, Прометеј, Нови Сад, стр. 91–309. NSC 10/2, (1948).

NSC 4-A, (1947). Coordination Of Foreign Information Measures (NSC 4) Psychological Operations (NSC 4-A). P. 256. Department of State Briefing Memorandum Washington, December 17, 1947.

Reisman, M. & Baker, J. (1992). *Regulating Covert action: practices, contexts, and policies of covert coercion abroad in International and American law*, New Haven: Yale University Press, p. 431.

Ronald J. Deiberta, „Authoritarian Power and the Market for Commercial Surveillance and Private Intelligence", Democraci and Autocraci 20, no. 1, 2022.

Schwartz, Leo (2021) „Prominent PR Firm Spreads Disinformation Ahead of Honduran Election, New Investigation Finds", Rest of the World, October 29, 2021, https://restofvorld.org/2021/political-pr-firm-disinformation-honduras-elections.

Турудић, М. (2014). *И камење би йроїоворило,* текст написан 18.12.2014. године у српском часопису „Време", а приступ Интернету извршен дана 17.03.2020. године на сајт www.vreme.com/cms/view.php?id=1254069

Uram, A. D. (2005). *Covert Action: A Useful Tool for United States Foreign Policy*? University of Victoria, p. 16, 45, 56.

Doctrine of Information Security of the Russian Federation, (2016). Approved by Decree of the President of the Russian Federation No. 646 of December 5, 2016.

Закон о основама уређења службй безбедносйи Рейублике Србије, (2007, 2012). Службени гласник РС, број 116/2007 и 72/2012.

Закон о безбедносно-информайивној аїенцији, (2002, 2009, 2014, 2018). Службени гласник Републике Србије број 42/2002, 111/2009, 65/2014 – одлука УС, 66/2014 и 36/2018.

Закон о Војнобезбедносној аїенцији и Војнообавешйајној аїенцији (2009, 2012, 2013). Службени гласник Републике Србије број 88/2009, 55/2012, 17/2013.

Glosary of Terms: Language of Espionage, Интернет приступ извршен дана 12.10.2024. године у 13.50 часова, www.spymuseum.org/education-programs/spy-resources/language-of-espionage/ Радио слободна Европа. 18.05.2022. : htps.//www. slobodna evropa.org. html

Dejan R. LABOVIĆ
Siniša R. DOSTIĆ
Dražan R. ERKIĆ

SPECIFICITIES OF NON-INTELLIGENCE WORK OF MODERN SECURITY SERVICES

Summary

The security services, from their inception to the present day have played a very important, if not decisive, role in all major events that have taken place in states since their inception. This role has varied exclusively from the intentions of the bearers of political systems and the nature of their activities. What unites all security services in the world are the objects of their security-related interest, which, depending on the time in which they take place, represent responses to current risks and threats directed against the state and society in every sense. The aim of this paper is to present the most common techniques of non-intelligence work of security services through a scientific description, as an instrument by which organized states from a position of power create their foreign policy and international position. The paper presents a comprehensive overview of the general theoretical definition of non-intelligence work with its classification and normative definition in individual international documents. A special part of the research concerns the identification of various forms of non-intelligence work of security services in practice, in relation to the organizational character and structure of the security service itself, where current events on a global level have shown that

non-intelligence work of security services, due to the progress of new information technologies, has become an extremely important technique of intelligence and security systems of modern states and an indispensable security instrument of the state today. The result of this research are recommendations that it is necessary to intensively strengthen the counterintelligence potential of national intelligence and security systems, as a reaction to all identified and future techniques of non-intelligence work of security services. The paper uses the method of theoretical analysis and the deductive method to understand and explain subversive and non-subversive activities of non-intelligence work of security services.

Keywords: non-intelligence work, security service, specifics, subversive activities, covert actions (operations).

Рад је предат 7. фебруара 2025. године, а након мишљења рецензената, одлуком одговорног уредника *Баштине*, одобрен за штампу.